

Ce este o fișă de lectură, cum se face și la ce e bună?

O fișă de lectură este un fel de memorie externă a unui text citit. Cu alte cuvinte, funcția imediată a fișei de lectură este una mnezică – dacă citiți o carte la bibliotecă sau dacă ați împrumutat-o de la cineva, fișa de lectură e un substitut pentru acea carte, util spre exemplu când trebuie făcut un referat sau învățat pentru un examen.

Dincolo de funcția mnezică, fișa de lectură reprezintă materializarea directă și primară a lucrului cu textul, și de aceea, dintr-un anumit punct de vedere, ea este o chestiune de intimitate intelectuală. De aceea, consider eu, toate sfaturile de mai jos au o valoare doar orientativă, nu trebuie luate ca literă de lege.

Dacă fișa de lectură este o memorie externă a textului, atunci ce ar trebui să rămână în această memorie din text? Informațiile esențiale, și anume:

I. Pe prima pagina a fișei de lectură ar trebui să apară:

- titlul și autorul;
- datele de apariție (anul, locul, editura (dacă e cazul ...), limba pentru ediția princeps);
- datele de publicare (anul, locul, editura, traducătorul (dacă e cazul), studiu introductiv (dacă e cazul) ale ediției pe care o consultați);

Observații:

- dacă citiți un dialog din Platon sau cine știe ce tratat medieval, s-ar putea ca datele de apariție să nu vă fie complet sau chiar deloc accesibile, și atunci puteți cel mult să aproximați perioada apariției;
- *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie* sigur nu au apărut la o editură pentru că nu prea exista această instituție pe atunci; bine ar fi să apară pe prima pagină a fișei, în schimb, limba în care a apărut;
- *În contra direcției de azi din cultura română* e un articol apărut inițial într-o revistă, și ar trebui ca această informație să se regăsească în datele de apariție; (*Convorbiri literare* ...)
- există și posibilitatea ca datele de apariție să coincidă cu datele de publicare (de ex. la o carte recent apărută, cu ar fi *Boierii minții: intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor* a lui Sorin Adam Matei);
- traducătorul unui text are un mare merit, dar poartă și o mare responsabilitate, așa că numele lui ar trebui să apară în fișa de lectură; atenție că există și posibilitatea reeditării unei traduceri, traducerea poate fi făcută la 1800, dar retipărirea poate fi din 2005, și s-ar putea să fie foarte relevant că traducerea a fost făcută acum două sute de ani;
- există texte care au apărut inițial în volume colective de studii, (antologii, reviste științifice), iar apoi au fost publicate în volum; la fel, trebuie să se regăsească toate aceste informații în prima pagină a fișei de lectură;

II. Pe următoarele pagini ale fișei de lectură ar trebuie să apară informațiile esențiale din text. Ce contează ca informații esențiale într-un text teoretic:

1. **Ideile principale:** de obicei, textele teoretice respectă principiul un paragraf / o idee. Și atunci, în principiu, fiecărui paragraf ar trebui să-i corespundă o idee. Iar această idee se scrie ca o frază, nu ca un titlu, mai ales dacă vreau ca fișa să mă ajute vreodată. De exemplu, fie primul fragment al capitolului *Sinecură și individualism: un nou etos românesc* din cartea lui Sorin Adam Matei, menționată mai sus:

În înțelesul popular, a avea o sinecură înseamnă a trăi dintr-o slujbă pentru care nu trebuie să faci nimic. Acest fenomen este foarte răspândit în România, dar nu este un lucru nou ori specific societății românești. Veche și de notorietate publică, sinecura a căpătat însă în ultimele câteva decenii caracteristici locale nebănuite. Ea a devenit un model de viață socială cu valențe pozitive, integrată funcțional unui anumit mod de existență în care relația dintre spațiul public și cel privat este estompată. Voi arăta aici nu numai că ocuparea unor poziții pentru prestigiul lor social se bazează pe un ideal „aristocratic” – în care munca e disprețuită, iar ocupațiile nelucrative, din afara ei, sunt considerate adevărata rațiune de a fi a oricărui individ – ci și faptul că traiul dintr-o sinecură este, în același timp, încercarea multor români de a da, în mod neașteptat, sens vieții lor. (p. 179)

Dacă ar fi să rezum în fișa de lectură acest paragraf prin formularea *definiția sinecurii și rolul ei în societatea românească*, s-ar putea ca pe moment lucrurile să-mi pară foarte clare, dar dacă o să mă uit peste două săptămâni pe fișă ca să-mi aduc aminte ce spune despre sinecură Sorin Adam Matei, atunci formularea de mai sus nu-mi va fi de mare ajutor pentru memorie. Așa că cea mai bună strategie ar fi să încerc să rezum, cu cuvintele mele, tot paragraful printr-o o singură frază (și nu prea lungă – altfel fișa își pierde utilitatea). Astfel, nu numai că reușesc să stochez o informație relevantă în fișă, dar fac și un efort de înțelegere. Dacă, după ce am citit paragraful, nu reușesc să formulez ideea, atunci ar fi bine să-l mai citesc o dată, cu mai multă atenție.

Probabil că o bună rezumare, într-o frază, a paragrafului de mai sus ar fi următoarea: *Sinecura, fenomen general în societatea românească dar nu specific doar ei, a devenit în ultimele decenii un ideal de viață de tip aristocratic, în care accentul pus pe activitățile nelucrative dă sens vieții multor români.*

Spre deosebire de prima formulare, care este un titlu foarte lapidar și nespecific în informație, cea de a doua formulare este o frază formată din propoziții cu subiect și predicat – iar faptul că am putut formula o astfel de frază este o garanție că am priceput nu doar **despre** ce e vorba în fragmentul respectiv, ci **efectiv** ce informație mi se furnizează în acest fragment.

Gândiți-vă dacă formularea mea nu a omis aspecte esențiale sau nu a inclus aspecte neesențiale – voi cum ați formula ideea acestui paragraf?

2. Citate relevante: unii autori (spre exemplu Cioran) au un stil mai puțin teoretic și mai degrabă eseistic. Poate că ideea unui paragraf este cel mai bine surprinsă de un citat (atunci citatul substituie ideea paragrafului), sau poate că formularea este suficient de valoroasă în sine, pentru a fi reținută, pe lângă ideea ce sintetizează paragraful.

3. Conceptele: conceptele sunt cuvinte cu accepțiune specifică într-un text (de obicei definite de autor) și care joacă un rol important în construcția teoretică a textului. Spre exemplu, în fragmentul de mai sus, cuvântul „*sinecură*” este un astfel de concept. Pot să-mi dau seama că e un concept important prin însuși faptul că apare în titlul capitolului. Și atunci, fișa mea ar trebui să consemneze, separat, definiția conceptului (de aceea definiția lui nu se regăsește în fraza propusă ca sinteză a paragrafului). Dacă o să aveți curiozitatea să citiți cartea invocată, o să vedeți că, în capitolul respectiv, autorul pleacă de la accepțiunea comună a termenului *sinecură* pentru a-i circumscrie, pe măsură ce textul avansează, noi semnificații, mult mai tehnice (unele chiar proprii lui S.A. Matei și discutabile), semnificații care-l ajută să-și construiască argumentul.

Însă nu toți autorii își definesc conceptele – și atunci rămâne lectorului sarcina să le contureze o definiție din context. Spre exemplu, în articolul menționat mai sus, Titu Maiorescu nu și definește termenii de fond și formă, deși e clar că sunt termeni foarte importanți în text. Iar când vă veți confrunța cu *Orizont și stil* a lui Lucian Blaga, veți vedea că definițiile pe care le dă

conceptului de „stilul” sunt mai degrabă poetice și deloc lămuritoare. Încercați, atunci, să clarificați prin deducție contextuală cam ce-ar avea Blaga în vedere atunci când vorbește de stil.

4. Structura textului: din fișa de lectură ar trebui să transpară modul de organizare a textului (numărul și titlul capitolelor și subcapitolelor). Asta nu înseamnă că o să copiați pe o pagină separată cuprinsul, ar fi absurd, ci, pe măsură ce avansați în lectură, consemnați în fișă numărul capitolului sau subcapitolului și titlul.

5. Referințele: de obicei, autorii folosesc alți autori pentru a-și scrie cărțile: îi critică sau îi elogiază, pleacă de la ideile lor pentru a ajunge la altele, și așa mai departe. Suma referințelor constituie aparatul teoretic al unei cărți și de aceea ar fi bine să se regăsească și în fișă. Și iată cum: autorul menționat, pagina la care este menționat și cum anume este menționat (este criticată poziția lui și de ce, este folosită o idee a lui sau un argument și cum anume, este doar citat respectivul autor, este încadrat într-o tradiție de gândire, împreună cu alți autori etc.)

6. Observații personale: pe măsură ce lecturați, s-ar putea să vă vină în minte idei interesante referitoare la text – fie că sunt critici la adresa textului, fie că vi se pare că o idee similară apare și la alt autor etc. Aceste idei își pot găsi locul în fișele de lectură – dacă nu le notați la momentul oportun, s-ar putea ca mai târziu să nu vi le mai aduceți aminte.

7. Tabele sau grafice: probabil nu o să vă întâlniți la cursul de ICRM cu așa ceva, dar la alte materii e posibil să apară în cărți tabele cu diverse date (statistice, demografice), grafice, desene etc. Dacă veți considera aceste date relevante, atunci le transcrieți în fișă, menționând sursa.

Observații:

- principiul un paragraf / o idee este orientativ. Mulți autori nu-l respectă, mai ales cei de factură eseistică. Pe de altă parte, sunt alți autori care au într-un paragraf mai multe idei importante. Cu timpul, depinzând și de temperamentul cititorilor (unii sunt mai meticuloși, alții sunt mai expeditivi), fiecare își formează un anumit stil de fișare, iar una din caracteristicile acestui stil va fi și gradul de respectare a acestui principiu. Pentru început însă, e recomandat să respectați cât mai mult acest principiu, și nu doar în fișare, ci și în redactarea academică.
- La fel și în ceea ce privește referințele – unii autori abundă în referințe (și n-or fi toate chiar așa de importante) alții sunt mai degrabă evazivi în a-și declara sursele. Cu timpul, prin exercițiu, ajungeți să vă dați seama care referințe sunt importante și care pot fi trecute cu vederea.

Cam acestea ar fi informațiile esențiale care ar trebui să se regăsească în fișa de lectură. Cum arată propriu-zis o fișă de lectură? Ea se scrie de obicei pe foi A5, puse pe orizontală – astfel încât eu pot fotografia tot conținutul paginii dintr-o singură privire, ceea ce face mult mai ușoară găsirea informației în fișe. Prima pagină a fișei, cea cu datele de apariție și datele de publicare: Iată un exemplu în figura 1.

Următoarele pagini ale fișei se structurează ca un tabel cu două coloane: în stânga se trec referințele, conceptele și numărul paginii, în dreapta – ideile, definițiile conceptelor, citatele etc. În figura 2 este exemplificată fișa pentru primele paragrafe din capitolul menționat mai sus din cartea lui Sorin Adam Matei.

Titlu: Cioran, Eliade, Ionesco: uitarea fascismului.
Trei intelectuali români în vâltoarea secolului;

Autor: Alexandra Laignel-Lavastine
Paris, Presses Universitaire de France, 2002

Apărut la Editura Est (Samuel Tastet Editeur)
București, 2004.

Traducerea: Irina Mavrodin

Figura 1: prima pagină a fișei de lectură

Cap. 9	<p><i>Sinecură și individualism: un nou etos românesc</i></p>
Sinecură (p. 179)	<p>„În înțelesul popular, a avea o sinecură înseamnă a trăi dintr-o slujbă pentru care nu trebuie să faci nimic”</p> <p><i>Sinecura, fenomen general în societatea românească dar nu specific doar ei, a devenit în ultimele decenii un ideal de viață de tip aristocratic, în care accentul pus pe activitățile nelucrative dă sens vieții multor români.</i></p> <p><i>Caracteristicile sinecurii în România după 1989:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- e o poziție socială privilegiată în cadrul instituțiilor publice (stat);- nu-l obligă pe deținător să depună un efort eficient pentru a realiza o normă impusă;- privilegiile poziției sunt etalate public (efortul minim necesar pentru a ocupa sau menține poziția); <p><i>Ipoteza lui S.A.M. este că sinecura nu e doar un mecanism de adaptare socială, caracterizat printr-o retragere din istorie, ci chiar un mecanism prin care realitatea socială este reconstruită pe baza unor alte opțiuni valorice.</i></p>
Obs.	<p><i>Nu prea văd diferența – reconstrucția nu poate fi tot o formă de adaptare socială? Sau poate că e ca la Max Scheller – Logica resentimentului: Vulpea când nu ajunge la struguri zice că sunt acri; reconstrucția valorică e determinată de resentiment.</i></p>

Figura 2: pagină interioară a fișei de lectură.

Am văzut până acum ce este o fișă de lectură și cum se face; să vedem și la ce e bună.

Cred că este evident de la prima vedere dezavantajul de a lucra cu fișe de lectură: cel puțin la început va fi o practică foarte cronofagă. Însă meritul fișei de lectură, dincolo de funcția ei mnezică, este acela că disciplinează lectura. Textele teoretice nu se citesc (sau e dezirabil să nu se citească) precum literatura – cu accent pe dimensiunea estetică și eventual pe nerăsuflăte. Textele teoretice se citesc cu atenție, necesită răgaz (pe care nu întotdeauna îl avem în societatea comunicațiilor instantanee în care trăim) și mai ales în lectură se urmăresc anumite elemente. Un text teoretic este o construcție argumentativă, și trebuie să fim foarte atenți la elementele din care este construit textul, dar și cum sunt îmbinate aceste elemente, ca să vedem dacă o să țină construcția teoretică la un cutremur cu multe grade pe scara criticii. Iar elementele cheie ale unui text argumentativ sunt chiar cele menționate la fișa de lectură: concepte, idei, referințe. De aceea revin la ideea că *fișa disciplinează deprinderile de lectură a textelor teoretice* – orientează atenția către anumite elemente ale textului, și cu timpul, formează o abilitate de a citi textele teoretice. Asta înseamnă că, practicând cu oarece migală fișarea, cu timpul veți ajunge să citiți, să înțelegeți și să memorați mult mai ușor texte teoretice destul de dificile, în comparație cu cei care nu vor avea exercițiul fișei de lectură. Ba mai mult, veți reuși să faceți asta chiar fără să fie nevoie să fișați. Iar asemenea abilități, cred că sunteți de acord, sunt foarte importante pentru un student.

În concluzie, la ce e bună fișa de lectură:

1. la reținerea informațiilor dintr-un text într-un mod structurat și eficient;
2. la disciplinarea lecturii textelor teoretice, iar această disciplină duce, la rândul ei, la formarea abilităților de lucru cu textele teoretice. Nu susțin că fișele de lectură singure pot forma, prin practică intensă, aceste abilități. Ele sunt doar un instrument printre altele, și o să încercăm să trecem prin cât mai multe astfel de instrumente la seminar.

Spuneam la început că aceste recomandări sunt mai degrabă orientative decât literă de lege. După cum v-ați dat seama, intervin în procesul de fișare două variabile: caracteristicile textului fișat și subiectivitatea celui care fișează (cât de motivat este să-și facă bine treaba, ce experiențe de lectură are, cât e de meticulos, cât timp are la dispoziție, la ce vrea să folosească fișele etc.) Poate unii preferați să lucrați pe format A4, fără a împărți pagina în două coloane. Sau poate aveți alte obiceiuri. Nici eu nu am respectat *ad-literam* criteriile propuse în acea fișă dată ca exemplu (deși cred că am fost destul de aproape). Scopul, în ultimă instanță, este să vă creați un stil de lucru propriu, dar și eficient. Și anume eficient pentru voi și pentru ceea ce vă propuneți să faceți. Dar, trebuie să o repetați, atunci când e vorba de stil propriu, de abilități, de deprinderi, contează nu doar să știți regulile după care se face un lucru, ci mai ales să faceți propriu-zis acel lucru, pentru că e vorba de o cunoaștere implicită (a ști cum) nu de o cunoaștere explicită (a ști că). Iar această cunoaștere implicită nu se învață din cărți, ci din practică. Adică exersând. În ciuda plictiselii rutinei și a costurilor de timp.